

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی سیر تحولات تاریخی اجرای قوانین کیفی ایران در
مکان های متفاوت

نگارش:

احمد شکاری نیری

91-92

چکیده:

قوانین کیفری ایران از لحاظ تاریخی به پنج دوره تقسیم می شود به عبارت دیگر پنج دوره تقنینی داریم که عبارتند از: قانون مجازات عمومی 1304-قانون مجازات عمومی 1352-قانون راجع به مجازات اسلامی 1361-قانون مجازات اسلامی 1370 و لایحه جدید قانون مجازات اسلامی 1390 که هنوز به صورت قانون در نیامده است. در این میان سه اصل سرزمینی، شخصی و صلاحیت واقعی قوانین کیفری در همه این قوانین با اندکی تغییرات آمده و بدان اشاره شده است هم چنین سه قلمرو هوایی، دریایی و زمینی نیز در این سیر تقنینی در بابلای مواد قانونی گنجانده شده است با این توضیح که دو قلمرو دریایی و هوایی علاوه بر قوانین داخلی از قوانین و کنوانسیونهای بین المللی نیز تبعیت می کنند که در متن اصلی این نوشتار مفصل آمده است و بخش عمده این قلمروها را شامل می شوند از جمله کنفرانسهای ژنو و لاهه و در زمینه زمینه قلمرو هوایی عهدنامه های پاریس و شیکاگو هستند . و اینکه دریای سرزمینی جزء سرزمین کشور محسوب می شود و دولتها برای ورود به آن باید اصول بین المللی را رعایت کنند و در مورد قلمرو هوایی سه نظریه ارائه گردیده است 1-نظریه ای که از حقوق خصوصی گرفته شده است 2-نظریه عبور و مرور آزاد 3-نظریه بینابین که حقوق بین الملل نیز متمایل به این نظر می باشد. و هم چنین برخی قوانین خاص در مورد قلمرو هوایی و دریایی به تصویب رسیده اند که باید این قوانین با تلفیق قواعد بین الملل به اجرا در بیایند .

مقدمه :

این نوشتار به بررسی تحولات تاریخی قوانین کیفی در مکانهای متفاوت از جمله قلمرو سه گانه هوایی، دریای و زمینی می پردازد هم چنین در این نوشتار با مطالعه و بررسی قوانین سالهای 1304 تا 1370 و لایحه جدید 1390 بر آن شدیم تا تغییرات و تحولات و سیر تاریخی قوانین کیفی در این سه قلمرو را مورد مذاقه قرار دهیم .

هم چنین در این نوشتار به بررسی اصل سرزمینی -شخصی بودن و صلاحیت قوانین کیفی نیز در سیر تاریخی قوانین کیفی نیز پرداخته شده است

تاریخچه:

قانون جزای عمومی: چون حقوق جزای اسلام یعنی حدود و قصاص در عصر قاجار به نحو در بست در اختیار فقها بود اولین طرح قوانین کیفری با حفظ سنت تقسیم بین شرع و عرف با عنوان «قانون جزای عرفی» ارائه شد که مفهوم مخالف آن وجود یک نظام متقابل به نام قانون جزای شرعی بود. این قانون جزای عرفی مصوب 1335ق/1295ش که به پیشنهاد نصرت الدوله فیروز - به صورت تصویب نامه هیئت وزیران - به مرحله اجرا در آمد نخستین قدم در راه شریعت زدایی از حقوق جزای ایران در دوره مشروطیت بود اما چون پایه ای در فقه سنتی نداشت با بیم و امید و تاکید بر عرفی بودن آن مطرح شد با این همه در سال 1301ش در مسجد جامع تهران برای مخالفت با این قانون تظاهراتی شد و به همین دلایل قانون جزای عرفی و همچنین قانون تشکیلات عدلیه لغو شد حتی در سال 1304ش که اولین قانون مجازات عمومی به صورت آزمایشی به تصویب کمیسیون عدلیه رسید در ماده اول آن برای مصون ماندن از ایراد فقها تصریح شده بود که: «مجازات های مصرح در این قانون از نقطه نظر حفظ انتظامات مملکتی مقرر و در محاکم عدلیه مجری خواهد بود و جرم هایی که موافق موازین اسلامی تعقیب و کشف شود طبق حدود و تعزیرات مقرر در شرع مجازات می شوند (دادرسی و نظان قضایی در ایران ص 97)

هم چنین یکی از مشکلات نظام کیفری ایران نبود زندانهای منظم و بهداشتی بود که این نیز از دفاع های دولتهای اروپایی برای تن در ندادن به نظام دادرسی ایران و ادامه کاپیتولاسیون بود به همین دلیل در سال 1306ش زندانی نو در تهران بنا شد و در پی آن در 20 اردیبهشت 1307ش کاپیتولاسیون الغا گردید با الغای کاپیتولاسیون دادگاه های ایران توانستند خطاکاران اروپایی را برابر قوانین ایران تعقیب کنند نمونه یاد کردنی از این محاکمات رسیدگی به اتهام اختلاس لیندن بلات آلمانی از بانک ملی در سال 1311ش بود که پس از تعقیب جزایی و با داشتن وکیل مدافع مدافع آلمانی به 18 ماه حبس و 7 هزار لیره غرامت محکوم شد. (همان ص 102)

قلمرو قوانین جزایی در مکان:

1) اصل سرزمینی بودن قوانین جزایی:

قانون مجازات عمومی 1304

ماده 3 -

الف - قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت ایران (اعم از زمینی و دریایی و هوایی) مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد.

ب - هر گاه قسمتی از جرم در ایران واقع و نتیجه آن در خارج از قلمرو حاکمیت ایران حاصل شود و یا قسمتی از جرم در خارج واقع و نتیجه آن در ایران حاصل شود آن جرم واقع شده در ایران محسوب است.

ج - هر ایرانی یا بیگانه‌ای که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب یکی از جرایم زیر شود طبق قانون ایران مجازات می‌شود و هر گاه نسبت به آن جرم در خارج مجازات شده باشد بابت مجازاتی که در دادگاه‌های ایران تعیین می‌گردد احتساب خواهد شد:

1 - اقدام علیه حکومت مشروطه سلطنتی و امنیت داخلی و خارجی و تمامیت ارضی یا استقلال کشور ایران.

2 - جعل فرمان یا دستخط و یا مهر و یا امضاء رئیس مملکت یا استفاده از آنها.

3 - جعل نوشته رسمی نخست‌وزیر یا هر یک از رؤسای مجلسین سنا و شورای ملی و یا هر یک از وزیران یا استفاده از آنها.

4 - جعل اسکناس رایج ایران یا اسناد بانکی ایران مانند براتهای قبول شده از طرف بانکها یا چکهای صادر شده از طرف بانکها و یا اسناد تعهدآور بانکها و همچنین جعل اسناد خزانه و اوراق قرضه صادر و یا تضمین شده از طرف دولت یا شبیه‌سازی و هر گونه تقلب در مورد مسکوکات رایج داخله.

د - جنحه یا جنایتی که مستخدمان دولت یا اتباع بیگانه که در خدمت دولت ایران هستند به مناسبت شغل و وظیفه خود مرتکب می‌شوند همچنین جنحه یا جنایت مأموران سیاسی و کنسولی دولت ایران که از مصونیت سیاسی استفاده می‌کنند مشمول مقررات بند ج خواهد بود.

ه - در غیر موارد مذکور در بندهای "ج" و "د" هر ایرانی که در خارج از ایران مرتکب جرمی شود و در ایران یافت شود طبق قوانین جزایی ایران مجازات خواهد شد مشروط به اینکه:

1 - حداکثر مجازات جرم به موجب قانون ایران بیش از یک سال حبس باشد.

2 - عمل به موجب قانون محل وقوع جرم باشد.

3 - در محل وقوع جرم محاکمه و تبرئه نشده باشد یا در صورت محکومیت مجازات کلاً یا بعضاً درباره او اجرا نشده باشد.

4 - به موجب قانون ایران و قانون محل وقوع جرم موجبی برای منع یا موقوف شدن تعقیب یا عدم اجرای مجازات یا اسقاط آن نباشد.

و - در مورد جرائمی که به موجب قانون خاص یا عهود بین‌المللی مرتکب در هر کشور که به دست آید باید محاکمه شود اگر مرتکب در ایران دستگیر شود طبق قوانین ایران محاکمه و مجازات می‌شود.

قانون مجازات عمومی 52

ماده 3

الف - قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت ایران (اعم از زمینی و دریایی و هوایی) مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد.

ب - هر گاه قسمتی از جرم در ایران واقع و نتیجه آن در خارج از قلمرو حاکمیت ایران حاصل شود و یا قسمتی از جرم در خارج واقع و نتیجه آن در ایران حاصل شود آن جرم واقع شده در ایران محسوب است.

ج - هر ایرانی یا بیگانه ای که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب یکی از جرایم زیر شود طبق قانون ایران مجازات می‌شود و هر گاه نسبت به آن جرم در خارج مجازات شده باشد بابت مجازاتی که در دادگاه‌های ایران تعیین می‌گردد احتساب خواهد شد:

1 - اقدام علیه حکومت مشروطه سلطنتی و امنیت داخلی و خارجی و تمامیت ارضی یا استقلال کشور ایران.

2 - جعل فرمان یا دستخط و یا مهر و یا امضا رییس مملکت یا استفاده از آنها.

3 - جعل نوشته رسمی نخست وزیر یا هر یک از روسای مجلسین سنا و شورای ملی و یا هر یک از وزیران یا استفاده از آنها.

4 - جعل اسکناس رایج ایران یا اسناد بانکی ایران مانند براتهای قبول شده از طرف بانکها یا چکهای صادر شده از طرف بانکها و یا اسناد تعهدآور بانکها و همچنین جعل اسناد خزانه و اوراق قرضه صادر و یا تضمین شده از طرف دولت یا شبیه سازی و هر گونه تقلب در مورد مسکوکات رایج داخله.

د - جنحه یا جنایتی که مستخدمان دولت یا اتباع بیگانه که در خدمت دولت ایران هستند به مناسبت شغل و وظیفه خود مرتکب می‌شوند همچنین جنحه یا جنایت ماموران سیاسی و کنسولی دولت ایران که از مصونیت سیاسی استفاده می‌کنند مشمول مقررات بند ج خواهد بود.

ه - در غیر موارد مذکور در بندهای تج ت و تدت هر ایرانی که در خارج از ایران مرتکب جرمی شود و در ایران یافت شود طبق قوانین جزایی ایران مجازات خواهد شد مشروط به اینکه :

1 - حداکثر مجازات جرم به موجب قانون ایران بیش از یک سال حبس باشد.

2 - عمل به موجب قانون محل وقوع جرم باشد.

3 - در محل وقوع جرم محاکمه و تبرئه نشده باشد یا در صورت محکومیت مجازات کلا یا بعضاً درباره او اجرا نشده باشد.

4 - به موجب قانون ایران و قانون محل وقوع جرم موجبی برای منع یا موقوف شدن تعقیب یا عدم اجرای مجازات یا اسقاط آن نباشد.

و - در مورد جرائمی که به موجب قانون خاص یا عهود بین المللی مرتکب در هر کشور که به دست آید باید محاکمه شود اگر مرتکب در ایران دستگیر شود طبق قوانین ایران محاکمه و مجازات می شود.

قانون راجع به مجازات اسلامی 61

ماده 3 - قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران (اعم از زمینی، دریایی و هوایی) مرتکب جرم شوند اعمال می گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد

الف) هر گاه قسمتی از جرم در ایران واقع و نتیجه آن در خارج از قلمرو حاکمیت ایران حاصل شود و یا قسمتی از جرم در خارج واقع و نتیجه در ایران حاصل شود و یا قسمتی از جرم در ایران و نتیجه آن در ایران حاصل شود آن جرم واقع شده در ایران محسوب است

ب - هر ایرانی یا بیگانه ای که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب یکی از جرائم ذیل شود طبق قانون مجازات جمهوری اسلامی ایران مجازات می شود

1- اقدام علیه حکومت جمهوری اسلامی ایران و امنیت داخلی و خارجی و تمامیت ارضی یا استقلال جمهوری کشور اسلامی ایران

2. جعل فرمان یا دستخط یا مهر یا امضاء مقام رهبری و یا رئیس جمهوری و یا استفاده از آنها

3. جعل نوشته رسمی نخست وزیر یا رئیس مجلس شورای اسلامی و یا شورای نگهبان یا شورای عالی قضایی یا رئیس

دیوان عالی کشور یا دادستان کل کشور یا هر یک از وزیران یا استفاده از آنها

4. جعل اسکناس رایج ایران یا اسناد بانکی ایران مانند براتهای قبول شده از طرف بانکها یا چکهای صادر شده از طرف

بانکها و یا اسناد تعهدآور بانکها و همچنین جعل اسناد خزانه و اوراق قرضه صادره و یا تضمین شده از طرف دولت یا

شبه سازی و هر گونه تقلب در مورد مسکوکات رایج داخله

ج - هر جرمی که مستخدمان دولت یا اتباع بیگانه که در خدمت دولت جمهوری اسلامی ایران هستند به مناسبت شغل و

وظیفه خود مرتکب می شوند و همچنین هر جرمی که مأموران سیاسی و کنسولی دولت ایران که از مصونیت سیاسی

استفاده می کنند، مشمول مقررات بند ب خواهد بود

د - در غیر موارد مذکور در بندهای ب و ج هر ایرانی که در خارج ایران مرتکب جرمی شود و در ایران یافت شود طبق

قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران مجازات خواهد شد

ه - در مورد جرائمی که به موجب قانون خاص یا عهود بین‌المللی مرتکب در هر کشور که به دست آید محاکمه می‌شود اگر در ایران دستگیر شد طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات خواهد شد

قانون مجازات اسلامی 70

ماده 3- قوانین جزایی نسبت در باره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد

لایحه جدید قانون مجازات اسلامی 90

ماده 3- قوانین جزایی ایران در باره کلیه اشخاصی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می‌شود مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد.

2) اصل شخصی بودن قوانین جزایی

این اصل مکمل اصل سرزمینی بودن است و طبق آن قوانین جزایی منحصر در مورد اتباع یک کشور قابل اجراست اعم از اینکه اتباع مزبور در داخل کشور سکونت داشته باشند یا در خارج از کشور ساکن باشند.

قانون مجازات عمومی 1304

بند ه ماده 3

ه - در غیر موارد مذکور در بندهای "ج" و "د" هر ایرانی که در خارج از ایران مرتکب جرمی شود و در ایران یافت شود طبق قوانین جزایی ایران مجازات خواهد شد مشروط به اینکه:

1 - حداکثر مجازات جرم به موجب قانون ایران بیش از یک سال حبس باشد.

2 - عمل به موجب قانون محل وقوع جرم باشد.

3 - در محل وقوع جرم محاکمه و تبرئه نشده باشد یا در صورت محکومیت مجازات کلاً یا بعضاً درباره او اجرا نشده باشد.

4 - به موجب قانون ایران و قانون محل وقوع جرم موجبی برای منع یا موقوف شدن تعقیب یا عدم اجرای مجازات یا اسقاط آن نباشد.

قانون مجازات عمومی 52

بند ه ماده 3

ه - در غیر موارد مذکور در بندهای تج ت و تدت هر ایرانی که در خارج از ایران مرتکب جرمی شود و در ایران یافت شود طبق قوانین جزایی ایران مجازات خواهد شد مشروط به اینکه :

- 1 - حداکثر مجازات جرم به موجب قانون ایران بیش از یک سال حبس باشد.
- 2 - عمل به موجب قانون محل وقوع جرم باشد.
- 3 - در محل وقوع جرم محاکمه و تبرئه نشده باشد یا در صورت محکومیت مجازات کلاً یا بعضاً دربارۀ او اجرا نشده باشد.
- 4 - به موجب قانون ایران و قانون محل وقوع جرم موجبی برای منع یا موقوف شدن تعقیب یا عدم اجرای مجازات یا اسقاط آن نباشد

قانون راجع به مجازات اسلامی 61
بند د ماده 3

د - در غیر موارد مذکور در بندهای ب و ج هر ایرانی که در خارج ایران مرتکب جرمی شود و در ایران یافت شود طبق قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران مجازات خواهد شد

قانون مجازات اسلامی 70

ماده 7-.....هر ایرانی که در خارج ایران مرتکب جرمی شود و در ایران یافت شود طبق قوانین جزائی جمهوری اسلامی ایران مجازات خواهد شد

لایحه جدید قانون مجازات اسلامی 90

ماده 7-.....هر یک از اتباع ایران در خارج از کشور مرتکب جرمی شود در صورتی که در ایران یافت و یا به ایران اعاده گردد طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات می شود مشروط بر اینکه:

1) رفتار ارتكابی به موجب قانون جمهوری اسلامی ایران جرم باشد

2) در صورتی که جرم ارتكابی از جرائم موجب تعزیر باشد متهم در محل وقوع جرم محاکمه و تبرئه نشده یا در صورت محکومیت مجازات کلاً یا بعضاً در باره او اجرا نشده باشد

3) طبق قوانین ایران موجبی برای منع یا موقوفی تعقیب یا عدم اجرا مجازات یا سقوط آن نباشد.

3) اصل صلاحیت واقعی قوانین کیفری

طبق اصل مزبور جرائمی که در خارج از کشور توسط اتباع بیگانه به نحوی ارتکاب می شود که منافع عالیه مملکت و جوامع بشری را به خطر می اندازد با قبول این اصل می توان مورد تعقیب و مجازات قرار داد (حقوق جزای عمومی ایران ج ۱ - ص 271 دکتر ایرج گلدوزیان)

قانون مجازات عمومی 1304

بند ج و و ماده 3

ج - هر ایرانی یا بیگانه ای که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب یکی از جرایم زیر شود طبق قانون ایران مجازات می شود و هر گاه نسبت به آن جرم در خارج مجازات شده باشد بابت مجازاتی که در دادگاه های ایران تعیین می گردد احتساب خواهد شد:

- 1 - اقدام علیه حکومت مشروطه سلطنتی و امنیت داخلی و خارجی و تمامیت ارضی یا استقلال کشور ایران.
 - 2 - جعل فرمان یا دستخط و یا مهر و یا امضاء رییس مملکت یا استفاده از آنها.
 - 3 - جعل نوشته رسمی نخست وزیر یا هر یک از رؤسای مجلسین سنا و شورای ملی و یا هر یک از وزیران یا استفاده از آنها.
 - 4 - جعل اسکناس رایج ایران یا اسناد بانکی ایران مانند براتهای قبول شده از طرف بانکها یا چکهای صادر شده از طرف بانکها و یا اسناد تعهد آور بانکها و همچنین جعل اسناد خزانه و اوراق قرضه صادر و یا تضمین شده از طرف دولت یا شبیه سازی و هر گونه تقلب در مورد مسکوکات رایج داخله.
- و - در مورد جرائمی که به موجب قانون خاص یا عهود بین المللی مرتکب در هر کشور که به دست آید باید محاکمه شود اگر مرتکب در ایران دستگیر شود طبق قوانین ایران محاکمه و مجازات می شود
- قانون مجازات عمومی 52

بند ج و و ماده 3

ج - هر ایرانی یا بیگانه ای که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب یکی از جرایم زیر شود طبق قانون ایران مجازات می شود و هر گاه نسبت به آن جرم در خارج مجازات شده باشد بابت مجازاتی که در دادگاه های ایران تعیین می گردد احتساب خواهد شد:

- 1 - اقدام علیه حکومت مشروطه سلطنتی و امنیت داخلی و خارجی و تمامیت ارضی یا استقلال کشور ایران .
- 2 - جعل فرمان یا دستخط و یا مهر و یا امضا رییس مملکت یا استفاده از آنها.
- 3 - جعل نوشته رسمی نخست وزیر یا هر یک از روسای مجلسین سنا و شورای ملی و یا هر یک از وزیران یا استفاده از

آنها.

4 - جعل اسکناس رایج ایران یا اسناد بانکی ایران مانند براتهای قبول شده از طرف بانکها یا چکهای صادر شده از طرف بانکها و یا اسناد تعهدآور بانکها و همچنین جعل اسناد خزانه و اوراق قرضه صادر و یا تضمین شده از طرف دولت یا شبیه سازی و هر گونه تقلب در مورد مسکوکات رایج داخله .

و - در مورد جرائمی که به موجب قانون خاص یا عهود بین المللی مرتکب در هر کشور که به دست آید باید محاکمه شود اگر مرتکب در ایران دستگیر شود طبق قوانین ایران محاکمه و مجازات می شود.

قانون راجع به مجازات اسلامی 61

بند ب و ه ماده 3

ب - هر ایرانی یا بیگانه‌ای که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب یکی از جرائم ذیل شود طبق قانون مجازات جمهوری اسلامی ایران مجازات می شود

1) اقدام علیه حکومت جمهوری اسلامی ایران و امنیت داخلی و خارجی و تمامیت ارضی یا استقلال جمهوری کشور اسلامی ایران

2) جعل فرمان یا دستخط یا مهر یا امضاء مقام رهبری و یا رئیس جمهوری و یا استفاده از آنها

3) جعل نوشته رسمی نخست‌وزیر یا رئیس مجلس شورای اسلامی و یا شورای نگهبان یا شورای عالی قضایی یا رئیس دیوان عالی کشور یا دادستان کل کشور یا هر یک از وزیران یا استفاده از آنها

4) جعل اسکناس رایج ایران یا اسناد بانکی ایران مانند براتهای قبول شده از طرف بانکها یا چکهای صادر شده از طرف بانکها و یا اسناد تعهدآور بانکها و همچنین جعل اسناد خزانه و اوراق قرضه صادره و یا تضمین شده از طرف دولت یا شبیه‌سازی و هر گونه تقلب در مورد مسکوکات رایج داخله

ه - در مورد جرائمی که به موجب قانون خاص یا عهود بین‌المللی مرتکب در هر کشور که به دست آید محاکمه می‌شود اگر در ایران دستگیر شد طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات خواهد شد

قانون مجازات اسلامی 70

مواد 5 و 8

لایحه جدید مجازات اسلامی 91

مواد 5 و 9

قلمرو سه گانه (زمینی، دریایی، هوایی)

الف) قلمرو زمینی: در مورد قلمرو زمینی همان بحث اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری مطرح است که به آن اشاره گردید اما در مورد دو قلمرو دیگر هوایی و دریایی مطالب زیر ارائه میگردد

ب) قلمرو دریایی:

قلمرو دریایی مانند قلمرو سرزمینی قلمروی است که کشور صاحب قلمرو می تواند در آن اعمال حاکمیت کرده و قوانین داخلی خود را در آن اعمال نماید

دریای سرزمینی: کشور های ساحلی دریاها بنا به دلایل نظامی، بهداشتی، گمرکی، اقتصادی و مانند آنها حاکمیت و حقوق داخلی خود را به منطقه ای از دریا که در مجاورت آبهای داخلی و بنا به مورد ابهای مجمع الجزایری قرار دارد گسترش می دهند این منطقه را دریای سرزمینی می نامند.

در یای سرزمینی دارای نظام حقوقی خاصی است. کشورهای ساحلی در دریای سرزمینی خود دارای حاکمیت و همان حقوقی هستند که در منطقه خشکی دارند اما حقوق بین الملل در یاها بنا به برخی مقتضیات زیست بین المللی به ویژه کشتی رانی محدودیتهایی را به نفع کشتی های خارجی بر حاکمیت و حقوق کشورهای ساحلی در این منطقه وارد کرده است (بیگدلی ص 323-324)

نظرات دانشمندان حقوق بین الملل در مورد دریای سرزمینی متفاوت است عدهای دریای سرزمینی را ادامه در یای آزاد و جزیی از آن می دانند و دسته دیگر آن را جزء قلمرو کشور ساحلی به حساب می آورند اما حقوق بین الملل ماهیت حقوق خاصی را برای دریای سرزمینی به وجود آورده بدین صورت که دریای سرزمینی را جزیی از قلمرو کشور ساحلی به حساب آورده و در نتیجه تحت حاکمیت کشور ساحلی است اما با آن توضیح که این حاکمیت ناقص و محدود است به عبارت دیگر حاکمیت مطلق وجود ندارد یعنی این گونه نیست که کشور ساحلی همچون قلمرو زمینی یا خشکی بتواند حاکمیت خود را به طور مطلق و کامل بر آن اعمال کند به عبارت کشور ساحلی بر دریای سرزمینی حاکمیت نسبی و در چارچوب مقررات حقوق بین الملل، (مواد 1 و 2 عهدنامه 1958 ژنو در زمینه دریای سرزمینی و منطقه مجاور دریایی و بندهای 1 و 3 ماده 2 عهدنامه 1982 حقوق دریاها)

هر کشور ساحلی حق دارد کشتیهای خارجی را که مبداء حرکتشان آبهای داخلی بوده است را هنگام عبور از دریای سرزمینی طبق مقررات داخلی خود توقیف و یا سرنشینان آن را یازجویی و یا حتی توقیف نماید بنابراین هر کشور

ساحلی بر اساس قوانین کیفری خود می تواند نسبت به کشتیهایی که از دریای سرزمینی عبور می کنند بر اساس قانون خود با آنان برخورد نماید و اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری نسبت به دریای سرزمینی هم قابل سرایت می باشد

اجرای قوانین کیفری در قلمرو دریایی:

قانون مجازات عمومی 1304

ماده 3 -

الف - قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت ایران (اعم از زمینی و دریایی و هوایی) مرتکب جرم شوند اعمال می گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد

قانون مجازات عمومی 52

ماده 3

الف - قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت ایران (اعم از زمینی و دریایی و هوایی) مرتکب جرم شوند اعمال می گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد

قانون راجع به مجازات اسلامی 61

ماده 3 - قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران (اعم از زمینی، دریایی و هوایی) مرتکب جرم شوند اعمال می گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد

قانون مجازات اسلامی 70

ماده 3-قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت زمینی،دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد

لایحه جدید مجازات اسلامی 91

ماده 3-قوانین جزایی درباره کلیه اشخاصی که در قلمرو حاکمیت زمینی،دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می شود مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد

سایر قوانین:

قانون تعیین حدود آبهای ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها مصوب 24 تیر ماه 1313 شمسی

ماده ششم - دولت می تواند عبور و یا توقف کشتیهای جنگی را بنا به مصالح دفاع مملکت و یا علل مهمه دیگر در بعضی از بنادر و یا قسمتهایی از آبهای ساحلی ممنوع بدارد. بنادر و قسمتهای مزبوره به اسم مناطق ممنوعه نامیده می شود

ماده هشتم - رسیدگی و تعقیب جنحه و جنایاتی که در کشتیهای جنگی خارجی واقع می شود از صلاحیت مقامات ایرانی خارج است - حکم اعدام اشخاص که به وسیله مقامات خارجی صادر شده باشد نمی تواند در آبهای ساحلی و منطقه نظارت بحری ایران به موقع اجرا گذاشته شود

قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب 72/1/31

- ماده 1 - حاکمیت. جمهوری اسلامی ایران خارج از قلمرو خشکی و آبهای داخلی و جزایر خود در خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان بر منطقه ای از آبهای متصل به خط مبدا که دریای سرزمینی نامیده می شود نیز حاکمیت دارد این حاکمیت همچنین شامل فضای فوقانی، بستر و زیر بستر دریای سرزمینی می باشد
- ماده 8 - تعلیق عبور بی ضرر. به منظور دفاع از امنیت و بنا به مصالح عالیه کشور دولت جمهوری اسلامی ایران می تواند عبور و توقف کلیه شناورهای خارجی را در قسمتهایی از دریای سرزمینی به حالت تعلیق در آورد
- ماده 10 - صلاحیت کیفری. تعقیب، رسیدگی و مجازات جرائم ارتكابی در کشتیهای در حال عبور از دریای سرزمینی در موارد زیر در صلاحیت مراجع قضایی جمهوری اسلامی ایران می باشد
- الف - چنانچه اثرات و عواقب جرم متوجه جمهوری اسلامی ایران گردد
- ب - چنانچه جرم ارتكابی مغل صلح و نظم و آرامش داخلی و یا نظم عمومی دریای سرزمینی باشد
- ج - چنانچه فرمانده کشتی یا نماینده دیپلماتیک یا کنسولی دولت صاحب پرچم کشتی تقاضای کمک و رسیدگی نماید
- د - چنانچه رسیدگی و تعقیب برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روانگردان ضروری باشد

قانون دریایی مصوب 1343/6/29

- ماده 190 - جرائم
- در صورت تخلف از مواد 2 - 7 - 14 - 17 - 19 و قسمت اول ماده 20 - 21 - 24 - 25 - 26 - 27 - 46 - 94 - 146 دادگاه بر حسب مورد متخلف را به پرداخت جزای نقدی از یک تا دو هزار و پانصد پهلوی طلا محکوم خواهد کرد. حداقل و اکثر جزای نقدی مربوط به هر یک از جرائم مذکور در بالا به موجب آیین نامه ای معین خواهد گردید که وزارتین دادگستری و اقتصاد تنظیم می نمایند و پس از تصویب هیأت وزیران به موقع اجرا گذارده می شود. ولی اگر عمل متخلف مشمول قانون جزایی دیگر باشد تعقیب او طبق قانون مزبور صورت خواهد گرفت

قانون اصلاح قانون دریایی ایران مصوب 91/8/13

ماده ۱۹۰- جرائم

در صورت تخلف از مواد (۲)، (۷)، (۱۴)، (۱۷)، (۱۹) و قسمت اول ماده (۲۰)، (۲۱)، (۲۴)، (۲۵)، (۲۶)، (۲۷)، (۴۶) و (۱۴۶) دادگاه حسب مورد متخلف را به پرداخت جزای نقدی از پنجاه میلیون (۵۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا پانصد میلیون (۵۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال محکوم می نماید و اگر عمل متخلف مشمول قانون جزایی دیگر باشد تعقیب او طبق قانون مزبور صورت می گیرد

قوانین و کنوانسیون ها

1- کنفرانس لاهه - 1930

جامعه ملل در سال 1924، تشکیل کمیته ای از کارشناسان، که مأموریت تهیه فهرستی از موضوعات آماده ی تدوین از جمله مسائل مربوط به حقوق دریا را نیز به عهده داشتند، تدارک دید . منجر به تشکیل کنفرانسی در سال 1930 در لاهه در زمینه حقوق دریاها شد که متأسفانه، نتیجه ای جز اظهار امیدواری در بر نداشت

2- کنفرانس ژنو 1958 .

پس از تشکیل سازمان ملل متحد در سال 1945، نهادی با عنوان کمیسیون حقوق بین الملل در سال 1947، جهت تدوین حقوق بین الملل تأسیس شد . این کمیسیون، اقدام به تهیه ی پیش نویس مواردی در زمینه ی حقوق دریاها نمود که شالوده ی کنفرانس 1958 ژنو در زمینه ی حقوق دریاها بود . در کنفرانس 1958 ژنو چهار کنوانسیون تصویب شد .

الف. کنوانسیون دریای سرزمینی و منطقه مجاور

ب. کنوانسیون دریای آزاد

ج. کنوانسیون فلات قاره

د. کنوانسیون ماهیگیری و حفاظت منابع زنده ی دریای آزاد.

3- کنفرانس 1960 ژنو.

کنفرانس 1958 اگر چه موفق به تصویب کنوانسیون با عنوان دریای سرزمینی شد اما نتوانست مهمترین مسأله، یعنی

عرض دریای سرزمینی را تعیین کند، لذا در سال 1960، دومین کنفرانس ملل متحد در مورد حقوق دریاها تشکیل شد

که به دلیل تعارض دادگاه ها بدون نتیجه به کار خود پایان داد.

4- کنفرانس 1982 نیویورک.

به دلیل حضور دولتهای جدید الاستقلال در سازمان ملل که در کنفرانس 1958 دخیل نبوده اند و عدم پیش بینی منابع

معدنی موجود در بستر دریاها در کنفرانس 1958 به خاطر عدم شناخت این منابع و نداشتن دانش فنی برای بهره

برداری از آنها و پاسخگو نبودن کنوانسیونهای موجود در برابر آلودگی های زیست محیطی و نامعین بودن عرض دریای

سرزمینی، نهایتاً به دنبال پیشنهاد آروید پار دو (Arrid pardo) در اعلام بستر اعماق دریاها و منابع آن، به عنوان

«میراث مشترک بشریت» در سال 1967 کمیته ی ویژه ی بستر دریاها توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد تشکیل

شد که اولین جلسه کنفرانس برای این موضوع در سال 1973 و پس از آن هر سال چند ماه به کار خود ادامه داد، تا در

سال 1982 کنوانسیون جامع از قواعد اساسی حقوق دریاها را به تصویب رساند که از لحاظ شمولیت اعضا و موضوعات

از جایگاه خاصی برخوردار است. (سایت پرشین گیگ)

قلمرو هوایی:

قلمرو هوایی فضایی است که بر فراز سرزمین یک کشور وجود داشته و تحت حاکمیت آن دولت است

در مورد ماهیت حقوقی هوا سه نظریه ارائه گردیده است:

1) نظریه ای که از حقوق خصوصی اقتباس شده و به موجب آن کشورها همانطور که مالک زمین هستند مالک فضای بالای آن نیز هستند به عبارت دیگر نظریه حاکمیت کامل کشورها بر فضای بالای قلمرو خود

2) نظریه ای که بنا بر آن هوا متعلق بر عموم است و کشورها بر فضای بالای قلمرو خود هیچ گونه حق اختصاصی ندارند و در نتیجه عبور و مرور هواپیما در قلمرو هوایی کشورها آزاد است

3) نظریه میانه یا بینابین: بر اساس این نظریه هوا به دو طبقه متمایز تقسیم می گردد الف- طبقه نزدیک به زمین تا ارتفاع معین و ب) طبقه مافوق آن. طبقه اول تحت حاکمیت کشور زیرین (مثل آبهای داخلی و دریای سرزمینی) و طبقه دوم آزاد به روی کلیه کشورها مثل دریای آزاد و خارج از هر گونه صلاحیت و حاکمیت سرزمینی است. از لحاظ تاریخی نیز در جریان جنگ جهانی اول کشور بیطرف سوئیس مانع عبور هواپیماهای کشور های در حال جنگ از قلمرو هوایی خود شد و در نتیجه حاکمیت خود را بر قلمرو هوایی بالای قلمرو خاکی و دریای سرزمینی خود اعلام داشت در هر حال عبور و مرور از قلمرو هوایی بالای دریای آزاد و سرزمینهای بدون صاحب آزاد تلقی میشد اما امروزه نظریه اول و سوم مورد قبول و در اسناد بین المللی منعکس است (حقوق بین الملل دکتر ضیایی بیگدلی ص 403)

همانطور که ذکر شد قلمرو هوایی با اعمال نظریه اول جزء سرزمین یک کشور محسوب می شود و می توان قوانین کیفری را در قلمرو هوایی اعمال کرد اما از نظر تحلیلی باید گفت که مسائل مربوط به هوا و دریا چون مربوط به ملل دیگر نیز می شود بیشتر از قوانین داخلی یک کشور قوانین و عهدنامه های بین المللی کاربرد دارد و کشورها علاوه بر اعمال حاکمیت و قوانین داخلی ناگزیر از استفاده از عهدنامه های بین المللی نیز هستند به طور مثال قانون هواپیمایی کشوری مصوب 1328 یک قانون داخلی است و داخل کشور اعمال می شود اما از آنجا که ممکن است قوانین داخلی یک کشور مورد قبول کشور دیگر قرار نگیرد پس تنها راه حل باقی مانده این است که کشورها در این مورد به عهدنامه های بین المللی توجه بیشتر داشته و تا حد امکان موازین قانونی خود را با آن عهدنامه ها همسو و هماهنگ کنند یا بدانها ملحق شوند.

قلمرو هوایی در قوانین

قانون مجازات عمومی 1304

بند الف ماده 3

الف - قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت ایران (اعم از زمینی و دریایی و هوایی) مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد.

قانون مجازات عمومی 52

ماده 3

الف - قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت ایران (اعم از زمینی و دریایی و هوایی) مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد

قانون راجع به مجازات اسلامی 61

ماده 3 - قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران (اعم از زمینی، دریایی و هوایی) مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد

قانون مجازات اسلامی 70

ماده 3-قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد

لایحه جدید مجازات اسلامی 91

ماده 3-قوانین جزایی درباره کلیه اشخاصی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می‌شود مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد

سایر قوانین:

قانون هواپیمایی کشوری مصوب 1328/5/1

ماده 3 - دولت حق حاکمیت مطلق و انحصاری در فضای بالای خاک کشور و بالای آبهای ساحلی آن را دارا می‌باشد

ماده 8 - هواپیمای خارجی می‌تواند با رعایت قوانین و مقررات کشور بر فراز ایران پرواز نماید یا در ایران فرود آید و مسافر و بار محمولات پستی یا یکی از آنها را پیاده و یا قبول نماید مشروط بر اینکه قبلاً اجازه دولت ایران تحصیل شده باشد یا به موجب قراردادی این اجازه داده شده باشد و دولت متبوع آن هواپیما همین حقوق را برای هواپیماهای ایرانی شناخته باشد

ماده 10 - اداره کل هواپیمایی کشوری می‌تواند در مواردی که امنیت عمومی یا علل نظامی ایجاب می‌نماید با تصویب هیأت وزیران پرواز هواپیمای ایرانی یا خارجی را بر فراز قسمتی از خاک کشور ممنوع یا محدود یا مقید به شرایط خاصی بنماید.

ماده 30 - مقررات جزایی ایران نسبت به جرائمی که داخل یک هواپیمای ایرانی در خارج از ایران ارتکاب شود وقتی اجرا می‌شود که متهم در ایران دستگیر شده باشد و متهم تبعه خارجی برای تعقیب به کشور خارجی رد نشده یا در موردی که متهم به علت ارتکاب آن جرم به ایران مسترد شده باشد

ماده 31 - به جنحه و جنایاتی که در داخل هواپیمای خارجی حین پرواز ارتکاب شود در صورت وجود یکی از شرایط ذیل محاکم ایران رسیدگی خواهند کرد:

الف - جرم مخل انتظامات یا امنیت عمومی ایران باشد

ب - متهم یا مجنی‌علیه تبعه ایران باشد

ج - هواپیما بعد از وقوع جرم در ایران فرود آید

در هر یک از موارد بالا رسیدگی در دادگاه محلی که هواپیما در آن محل فرود آمد یا دادگاه محلی که متهم در آن دستگیر شود به عمل خواهد آمد

کنوانسیون‌های بین‌المللی

1) عهدنامه پاریس: جنگ جهانی اول و نقشی که صنعت هواپیمایی و هوانوردی در این جنگ ایفا نمود و پیروزی متفقین آنها را برداشت تا بلافاصله پس از جنگ، کمیسیون خاصی را مامور تهیه عهدنامه ای در این خصوص نمایند. نتیجه کار این کمیسیون، تنظیم عهدنامه ای بود که در 13 اکتبر 1919 در پاریس به امضای 27 کشور رسید. این عهدنامه از تاریخ 11 ژوئیه 1922 به مرحله اجرا در آمد. عهدنامه پاریس از آن جهت که اولین معاهده بین‌المللی مهم در مورد هوانوردی بین‌المللی است، شایان توجه بسیار است:

عهدنامه پاریس 1919 در بردارنده نکات مهمی است، از جمله

1- قبول اصل حاکمیت کامل و انحصاری هر کشور بر قلمرو هوایی خود (بالای قلمرو خاکی و دریایی سرزمینی)

2- قبول اصل آزادی عبور و مرور در فضای بالای دریای آزاد

3- قبول اصل عبور بی‌ضرر در زمان صلح برای هواپیماهای غیر نظامی (کشوری) کشورهای متعاهد در قلمرو

یکدیگر، منوط به رعایت شرایط مقرر در این عهدنامه

4- ممنوعیت کشورهای متعاقد از انعقاد معاهدات خاص با کشورهای غیر متعاقد در زمینه اعطای امتیازات به هواپیماهای غیر نظامی (کشوری) (حقوق بین الملل دکتر ضیایی بیگدلی ص 403)

2) عهدنامه شیکاگو:

این با پیشنهاد آمریکا در اول نوامبر 1944 با شرکت بیش از 50 کشور در شیکاگو بر پا گردید که به نوبه خود مهمترین کنفرانس حقوق بین الملل هوایی بود. مهمترین دستاورد و سند کنفرانس شیکاگو تصویب عهدنامه بین المللی هواپیمایی کشوری معروف به عهدنامه شیکاگو است زیرا این عهدنامه یک نظام حقوقی عام را در موضوع هوانوردی و هواپیمایی بین المللی غیر نظامی (کشوری) ایجاد نمود.

حاکمیت سرزمینی در این عهدنامه به طور جدی مطرح و تصویب شده است از جمله مواد 1 و 2 این عهدنامه که بیان می دارد «کشورهای متعاقد باید بپذیرند که هر کشوری حق حاکمیت تام و مطلق بر قلمرو هوایی مافوق دریای سرزمینی، مناطق تخت الحمایه و تحت قیمومت خود را دارد (مواد 1 و 2)

البته اصل یاد شده به رغم آنکه در ماده 2 منشور ملل متحد نیز آمده امروزه دچار تحول اساسی شده است

(حقوق بین الملل دکتر ضیایی بیگدلی ص 410)

نتیجه گیری

از این مقاله می توان دریافت:

1) قوانین کیفری ایران طی پنج دوره تغییر یافته است از جمله در سالهای 1304-1352-1361-1370 و 1390 که البته لایحه 1390 هنوز ابلاغ نگردیده است

2) در طی این سیر تاریخی به سه اصل سرزمینی بودن - شخصی بودن و صلاحیت واقعی قوانین کیفری اشاره گردیده است که البته در هر دوره تقنینی تغییراتی ولو اندک در آن مشاهده می گردد

3) در این سیر تاریخی به سه قلمرو دریایی - هوایی و زمینی اشاره شده است که البته در دو قلمرو دریایی و هوایی ایران به طور کامل نمی تواند اعمال حاکمیت کند و این دو قلمرو به غیر از قوانین داخلی تابع یکسری قوانین و عهدنامه های بین المللی هم هستند و علاوه بر آن یکسری قوانین فرعی و خاص هم بر این دو قلمرو اعمال حاکمیت می کنند که در مقاله بدان اشاره گردید

فهرست منابع:

کتاب

- 1) امین سید حسن - دادرسی و نظام قضایی در ایران - دفتر پژوهشهای فرهنگی
- 2) ضیایی بیگدلی محمد رضا - حقوق بین الملل عمومی - انتشارات گنج دانش چ سی وسوم
- 3) گلدوزیان ایرج - حقوق جزای عمومی ایران - ج اول - انتشارات دانشگاه تهران

مقالات

پایگاههای اینترنتی

6) سایت سیاست روز

7) پرشین گیگ

8) خبرگزاری فارس

9) مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی